

יהודה לפידות

תרמילאי בשוני

1949 – 1948

הקדמה

באחד הימים מצאנו על הבוידם אוצר – תיק צד מלא בהתכתבות ענפה משנת 1948-1949 בין חברתי לחיים רחל (רוחה) ברנדויין (לימים לפידות) לביני. מן המכתבים הרבים דליתי את אותם קטעים השופכים אור על הצעדים הראשונים שעשיתי במדינת ישראל שקמה זה לא מכבר. מקובל בימינו שצעירים, לאחר סיימם את שירותם הצבאי, יוצאים כתרמילאים לדרום אמריקה או למזרח הרחוק. באשר לי, הרי לאחר ארבע שנות מחתרת ומלחמת עצמאות קשה בירושלים הנצורה, יצאתי עם תרמילי לשוני.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

על פי החלטת האו"ם מה-29 בנובמבר 1947, לא נכללה ירושלים במסגרת המדינה היהודית והייתה אמורה להיות נתונה למשטר בינלאומי בחסות האו"ם. מפקדת האצ"ל התנגדה נמרצות לבינאום ירושלים והחליטה שהארגון ימשיך להתקיים בעיר גם לאחר שיתפרק מנשקו בשטח מדינת ישראל. תפקידו של האצ"ל יהיה להלחם בכל גורם זר שישלוט בירושלים וכמובן גם לקחת חלק בהגנת היישוב היהודי בעיר מפני התקפות הערבים.

ב-13 במאי 1948, יום לפני צאת הבריטים את ירושלים, יזם מרדכי רענן (מפקד המחוז של האצ"ל בירושלים) פגישה עם דוד שאלתיאל (מפקד המחוז של ההגנה בעיר). באותה פגישה אמר רענן לשאלתיאל כי מתוך אחריות לגורל העיר, החליט להעמיד את יחידות האצ"ל תחת פיקוד אחיד של ההגנה, תוך שמירה על עצמאות ארגונית. ואכן לאחר צאת הבריטים את ירושלים, השתתפו יחידות האצ"ל, תחת פיקודו של שאלתיאל, בהגנה על העיר מפני התקפות הערבים.¹

---

¹ על חלקו של האצ"ל בקרבות ירושלים, ראה בספרי "בלהב המרד", ההוצאה לאור, משרד הביטחון, 1996.

עם תחילתה של ההפוגה השנייה, ב-17 ביולי 1948, תמה למעשה המלחמה בירושלים. בעיר נוצר מצב חדש, לפיו ירושלים המערבית הייתה בשליטת היהודים, בעוד ירושלים המזרחית נותרה בשליטת הערבים. תוכנית בינאום ירושלים שבקה חיים והיה ברור כי סיפוחה של העיר המערבית למדינת ישראל היא רק שאלה של זמן בלבד. בעקבות כך פתחו ראשי האצ"ל במשא ומתן עם יצחק גרינבוים (שר הפנים בממשלה הזמנית של מדינת ישראל) בדבר שילובו של הגדוד הירושלמי במסגרת צה"ל. בינתיים הגיע ארצה שליח האו"ם, הרוזן ברנדוט, בניסיון למצוא פתרון לסכסוך היהודי – ערבי. ברנדוט לא ראה עצמו כבול להחלטות האו"ם מה-29 בנובמבר 1947 והציע תוכנית משלו, שכל אחד מסעיפיה היווה סיבה מספקת לדחותה. בין היתר הציע כי העלייה החופשית של יהודים לישראל תוגבל רק לשנתיים, ולאחר תקופה זו תותנה העלייה בהסכמת הערבים. כן הציע ברנדוט שהנגב, כולו או מקצתו, ייכלל בשטח המדינה הערבית ובתמורה ייכלל הגליל המערבי בשטח המדינה היהודית.

הצעותיו של הרוזן ברנדוט עוררו סערה בקרב הציבור היהודי והעיתונות העברית גינתה בחריפות את תוכניתו. אנשי לח"י בירושלים ראו בברנדוט סכנה לאומית וביום שישי, ה-27 בספטמבר 1948, התנקשו בחייו. בן-גוריון החליט לנצל את הסערה שחוללה ההתנקשות, ולמחרת היום פשט כוח של צה"ל על מחנות לח"י בירושלים. לח"י הוכרז ארגון בלתי חוקי ורבים מחבריו נעצרו ברחבי הארץ בידי כוחות הביטחון.

כעבור מספר ימים, ב-20 בספטמבר, נמסר לאצ"ל אולטימטום, לפיו עליו להתפרק ממשקו ועל חייבי הגיוס מבין חבריו להתייצב בלשכת הגיוס של צה"ל. שעתיים לפני תום מועד האולטימטום, פרסם האצ"ל את ההודעה הבאה:

בתשובה לאולטימטום שהוגש לנו אתמול, הננו מודיעים כי בהתחשב עם האיום בשימוש בכוח, וברצוננו למנוע שפך דם יהודי שהיה נגרם על-ידי ביצוע האיום – הננו מקבלים את האולטימטום הנ"ל. הארגון הצבאי הלאומי יתפרק בהתאם לדרישת הממשלה הזמנית בצורה ובאופן שייקבע בינינו לבין מפקד החטיבה של צבא ההגנה לישראל בירושלים.

ההתייצבות בלשכת הגיוס

מספר ימים לפני ההתנקשות ברוזן ברנאדוט קיבלתי חופשה ונסעתי לרמת-גן לביקור משפחתי, ואת הידיעה בדבר ההתנקשות שמעתי ברדיו. חששתי מאוד מתגובת צה"ל נגד לח"י והאצ"ל, ועקבתי בחרדה אחר ההתרחשויות. לנגד עיני חזרו התמונות של פרשת "אלטלנה", והוקל לי כאשר התברר שמפקדת האצ"ל בירושלים השכילה למנוע מלחמת אחים ומלאה אחר כל תנאי האולטימטום שהוגש לה על-ידי יגאל ידן, הרמטכ"ל בפועל. אולם חרתה לי מאוד הדרך בה סיים האצ"ל את תפקידו. הרגשתי עלבון והשפלה, כאילו מדובר במשתמטים או בפורעים שסירבו למלא את חובתם הלאומית למולדתם. והרי מדובר היה בבחורים נאמנים שלחמו בחירוף נפש להגנתה של ירושלים, ואשר בגלל תחושת שעת החירום, העמידו עצמם תחת פיקודו של דוד שאלתיאל, מפקד מחוז ההגנה בירושלים. עשרות מלוחמי האצ"ל נהרגו ולמעלה ממאה נפצעו בקרבות הקשים נגד הלגיון הערבי והצבא המצרי שהתקיפו את העיר מצפון ומדרום. ראויים היו לוחמי האצ"ל להצטרף לצה"ל בדרך מכובדת יותר.

כעבור מספר ימים קיבלתי מכתב מרוחה, שנכתב ביום פירוק האצ"ל בירושלים:

21.9.1948

פוס חבובי פפי

[...] האצ"ל שבק חייט לכל חי היום ב-12. בסביילי לו לא הייתה הפתעה, כק שלא התאמרת! לא כלום, חיכיתי לזה. ידעתי לאת כבר קודם. אבל זה בכל לאת יהיה משונה מאוד. היינו קשורים יחד, משונה יהיה שכעת בכל לאת לא נהייה קיימים יותר. כשנרד אקטמון לא יהיו יותר בסיסים. נדמה לי שבצבא נרטי, לפחות בהתחלה, לריט.

היינו בכל לאת משפחה, וכעת כלום, די, חלף הכוא. מה יהיה על שנינו? תתאיס? תהיה חיייל? תהיה רחוק, וצד סוף המלחמה אולי לא אראה אותך... צ'י לי רציון בראש. ייתכן שהוא

בלתי אפשרי בשבילך. ראה, קבל שחרור מהגיוס, ולמד. עבור
ולמד. אתה הרי לא תיכנס לאוניברסיטה בקלות יתר. לכן למד,
תקבל הקלות כי היית חייב וכן הלאה. אבל את בכל זאת
תצטרך ללמוד, כדאי שתעשה זאת עכשיו. חשב הרבה וסקול.
צמידק שלק תלוי בזה. אל תזלזל בעצמך. אנשים צעירים רק
פעם. והשנים אינן חוזרות. הזמן לא יחכה לך. יש לי רק בקשה
אחת קטנה, לראות אותך לפני שתלך. להיות אתך עוד קצת...

נפשי סערה והסתובבתי ברחובות תל-אביב באפס מעשה וללא מטרה
ברורה. לפתע מצאתי את עצמי ברחוב יונה הנביא מספר 46 ועליתי לקומה
השנייה, שם התגורר הד"ר וייזר שטיפל בי לאחר פציעתי באחת מפעולות
האצ"ל באפריל 1946.² הפגישה הייתה לבבית ונרגשת, מאחר ולא ראינו
איש את רעהו שנתיים ימים. ד"ר וייזר שמח שהצלחתי להשתתף במלחמת
העצמאות, למרות שעדיין סבלתי מהפרעות בידי הימנית. כאשר סיפרתי לו
שאני מתכוון לפנות ללשכת הגיוס, צייד אותי במכתב המתאר את הנזק
הרפואי שנגרם לידי כתוצאה מן הפציעה.

ד"ר ה.י. וייזר נולד בגרמניה ושם סיים את לימודיו ברפואה פיסיקלית.
הוא עלה ארצה בשנת 1933 והצטרף אל אחותו שהייתה חברת קיבוץ נען.
מאחר שלא נמצאה עבורו עבודה במקצועו, העסיקו אותו כפועל בעבודות
שונות. כעבור שנה וחצי עזב הד"ר וייזר את הקיבוץ ועבר לגור בעיר הגדולה
תל אביב. בדירתו אשר ברחוב יונה הנביא פתח קליניקה פרטית, ולהשלמת
הכנסה עבד כמורה לספורט בגימנסיה הרצליה. לאחר מלחמת העצמאות,
הקים ד"ר וייזר את המחלקה לרפואה פיסיקלית (הידועה היום בשם
"פסיוטרפיה") בבית-החולים "הדסה" בתל אביב ולאחר מכן גם בבית
החולים "איכילוב".
ד"ר וייזר התנגד לדרכו של האצ"ל, אולם טיפל בפצועי הארגון בנאמנות
רבה. בזכות טיפולו המסור והמקצועי, חזרתי להשתמש בידי הימנית.

² על הפציעה וטיפולו המסור של ד"ר וייזר, ראה בספרי "על חומותיך", ההוצאה לאור – משרד
הביטחון, 1992.

על-פי הוראות הממשלה ניצטוו לוחמי האצ"ל ששהו מחוץ לירושלים, להירשם בלשכת הגיוס במקום הימצאם. וכך אני כותב במכתבי לרוחה, שנשארה בירושלים:

27.9.1948

שולח רוחניו

[...] אני רוצה להתאיים כבר שלשה ימים, אבל את תחשבי שאני כבר מאוים. דצי לך שזה לא כל כך פשוט. ובכן מצעה שהיה כק היה: השעמוט היה גדול והעצמוט אציק היו ללא נשוא, עד שהחלטתי עצות משהו.

עוד אני מחליט והנה: "... והאצ"ל בירושלים "נכנע" לאולטימטום...". הרצתי צביטה חלקה בלב. אותו האצ"ל שכה סבלנו למענו, שכל כך הרבה העסיק את מוחנו ואת אפנו, שסיפוק כה רב נתן לנו, אותו האצ"ל בעל הכבוד העצמי הגדול כל כך "נכנע" לאולטימטום". ההרצה כאן הייתה גרועה מבימי "אטלנה", אולי מפני שכאן זה פגע במעמד [כינוי לאצ"ל] בירושלים. אבל רוחה! אף על פי שהייתי בין אלה שרצו את ההצטרפות לצבא, לא פיללתי שכל יומך העניין. חבל! חבל שכל זה נאמר. אבל, כפי הנראה כלו סופה של מחתרת לוחמת. ועכשיו צריכים להתאיים כבודדים. כק מחלטתי להתאיים. ועכשיו עומדת השאלה, איפה מתאייסים? שאלתי את אחותי רבקה, ששירתה אותה את כחילת, היכן מתאייסים? היא צנתה לי שנדמה לה שתחנת הגיוס נמצאת בבית-הספר בול"ו בתל-אביב. ואני מכתת את רגלי לשם והנה לא תחנת גיוס ולא קטיח. בכל זאת נכנסתי פנימה ושאלתי. מסתכלים עלי כעל יצור מוזר ואומרים לי: "מה זה נלכרת להתאיים אחרי המלחמה?" הסברתי להם שלחמתי כל הזמן באצ"ל בירושלים, וכופט נתמלאו יראת כבוד ובנימוס הסבירו לי שאני ללכת לרחוב גרולנברג מספר 5. חשבתי שבלה נסתיים העניין, אולט לא דובים ולא יצר. הלכתי לשם והנה אני רואה שולחנות רבים ומאחורי כל שולחן יושב פקיד "פרוטקציונר". שאל

אני אחד מהם "היכן כאן לשכת הגיוס?" צונה לי בשאלה "כן
כמה אתה?" לאחר שצנתי שאני בן 20, הוא פוץ אלי ופוא
"מה זה נלכרת לבוא עכשיו?" צנתי לו שאני איש אצ"ל ומאמתו
הייתה "כל אנשי האצ"ל התאייסו כבר". כשהוספתי שלחמתי
הירושלמי השתתק ואמר עצמי לבוא למחרת בבוקר בין השעה
08:00 לשעה 13:00. והנה, רק יצאתי והצאתי לתחנה המרכזית:
"צמוד! כרטיס גיוס בקשה." מטרת חיוץ (מ.ח.) מחפשי
משתמטי. הסברתי לו כי זה אתה הייתי בלשכת הגיוס וסט ביקשו
אותי לבוא למחרת היום. כמובן שסיפרתי לו את עברי ואת
הסיבה שאני מתייצה לגיוס רק עכשיו. אולט דברי לו שכןצו אותו
והוא הכניס אותי לתוך מכלאה, שם פשתי במספר משתמטי
שנאספו למקום עוד לפני הרצאתי הייתה מלופתת: לאחר כל
הקרבות בהן השתתפתי בתקופת המלחמה הירושלמי, רואים בי
משתמט ומתכווני להובילנו ישירות למחנה הקלט. והנה, לאחר
השוטר הצבאי התרחק מן המקום, ניכס אלי החיוץ שמר עלינו
ואמר לי בקול שקט: "גם אני הייתי חבר באצ"ל. שמעתי את
השיחה שלק עם השוטר הצבאי ואני מרשה לק לזאת מכאן וללכת
לדרכך". מיד ניכסתי לתחנה המרכזית ונסעתי לרמת-גן. סיפרתי
את כל הקורות אותי לאבי, והוא יעץ לי להתאייס ברמת-גן
וחסל. למחרת בבוקר (לזאת אומרת הבוקר) ניכסתי לתחנת הגיוס
והט קראתי בשלט: "... רק בשעה 6:30-3 אחר הצהריים". חלרתי
הביתה ואח"כ הלכתי שוב וחשבתי שהנה סוף סוף אתאייס. ניכס
אני אל הפקידה ומספר לה את כל העניין (בכדי שלא תפתח
עיני פרה ומשאלני שאלות), והיא מסבירה לי בנימוס רב שברמת-
גן לא מאייסיט יותר ועצמי לנסוע לתל-אביה, לרחוב ארולנברג
מספר 5.

למחרת היום התייצבתי שוב בלשכת הגיוס, ולאחר שעברתי בדיקה רפואית
מדוקדקת, נמצאתי בלתי כשיר לשירות צבאי בגלל הפציעה בידי הימנית
וקיבלתי שחרור לתקופה של שלושה חודשים.

שמחתי לקבל שחרור, ולו זמני, משירות בצה"ל. אומנם בעבר חלמתי על קריירה צבאית, אולם הקרבות הקשים בהם השתתפתי ובנוסף לזאת יחס הזלזול וההשפלה שהתלוו לפירוק האצ"ל, הביאו לשינוי בתוכניותיי. הרביתי לבקר באחד מבתי-הקפה שליד שפת ימה של תל-אביב, שהוסב על-ידי "תנועת החרות" למועדון עבור יוצאי האצ"ל. שם פגשתי חברים וותיקים שחזרו ממחנות המעצר בארץ ובאפריקה. התרגשות מיוחדת גרמה לי הפגישה עם ידידי ומפקדי שמוליק קרושניבסקי, אותו לא ראיתי מזה שנתיים ימים (הוא נעצר בידי הבריטים בשנת 1946 ונשלח למחנה המעצר בקניה). הוא עלה במשקל וסיפר לי כי עקב התזונה הטובה והמסודרת וכן המנוחה הרבה לה זכה במעצר, הצליח להחלים ממחלת המלריה ממנה סבל בתנאים הקשים של המחתרת. בנוסף לזאת עזרתי לאבא בחנות, אולם לא מצאתי את מקומי. באחד המכתבים, מיום 29.10.1948 אני כותב:

[...] רוחה, אין לך מוח כמה שנאה עלי הציר. אני פשוט לא יכול לסבול את הרע, את האנשים הרבים, את ההמולה. מט הבית אני יכול לסבול רע והתראלויות. האמיני לי רוחה, כלה הוא המצב. הייתי רוצה לנסוע לאיזה מקום שקט, מקום שמספר האנשים יהיה קטן, וטפ לחיות בקט את חיי (מובן שאני מניח מט את תסכימי לבוא אתי למקום כזה). חושבני שלא רחוק היום בו אצלוך את תל-אביב ואסע למקום אחר [...]

והנה באחד מביקורי במשרדי "תנועת החרות", שהתמקמו באחד הבתים אשר ברחוב טשרניחובסקי, פגשתי לראשונה את מרדכי אולמרט.

מרדכי אולמרט נולד ברוסיה בשנת 1908. בעקבות המהפכה הבולשביקית, עקרה משפחת אולמרט בשנת 1921 לסין והתיישבה בעיר ציציקר שליד חרבין. בשנת 1927 הצטרפה המשפחה לקהילה היהודית הגולה של יוצאי רוסיה בעיר חרבין, שם הקים מרדכי, יחד עם קבוצת צעירים, את סניף בית"ר בעיר ועמד בראשו. באותה תקופה הכיר מרדכי אולמרט את בלה וגמן, שהיית אף היא פעילה בבית"ר, והשניים נישאו.

לפני עלייתו ארצה, נסע אולמרט בשנת 1930 להולנד, שם למד במשך שנתיים בהכשרה חקלאית ובשנת 1933 הגיע עם רעייתו לארץ-ישראל. בשנת 1939 הצטרפו השניים לקבוצת בית"רים שהקימו יישוב חקלאי בתל-צור שליד זיכרון-יעקב ובקיץ 1944 עברו מרבית מתיישיבי תל-צור לשוני. כעבור מספר שנים עברו המתיישבים ליישוב קבע ב"נחלת ז'בוטינסקי" שבפאתי בנימינה, ובשנת 1947 נתרוקנה שוני מאנשים. במקום נותרו פלוגת עבודה של בית"ר ומוסד של עליית הנוער של בית"ר.

בשנת 1947 נשלח מרדכי אולמרט על-ידי מנחם בגין למסע של גיוס כספים בקרב הקהילות היהודיות בסין. אולמרט זכה להצלחה רבה, וחלק מן הכסף שגייס עזר בהחזקתו של גדוד האצ"ל בירושלים.³

עם הקמתה של "תנוע החרות", הבינו בצמרת המפלגה כי כדי להתמודד עם ההתיישבות החקלאית של השמאל (הקיבוצים והמושבים), שהיוותה מרכז כוח פוליטי וכלכלי חשוב מאוד. הוחלט להגדיל ולהרחיב את ההתיישבות החקלאית של התנועה הרביזיוניסטית, שהייתה מצומצמת ביותר, ובאוקטובר 1947 נתמנה מרדכי אולמרט לעמוד בראש מחלקת ההתיישבות של "תנועת החרות". באחת מפגישותינו, הציע לי אולמרט להקים בשוני, שעמד בשימונו, חוות הכשרה של צעירים שמתעתדים לעסוק בחקלאות ולהקים יישובים חדשים באזורי הספר. ההצעה כללה גם תקציב מתאים וכן מדריך חקלאי מתושבי נחלת ז'בוטינסקי. ראיתי בהצעתו של אולמרט הזדמנות לברוח מהעיר הגדולה ולנסות לשקם את נפשי שנפגעה מהחוויות הקשות שעברתי בתקופת המלחמה, והחלטתי לקבל את ההצעה.

---

³ מרדכי אולמרט, דרכי בדרך הרבים, הוצאת אור עם, 1981.

שׁוּנִי

מקור השם "שוני" בשפה הערבית ופירושו "מקום גבוה" או "אסם תבואה". בתקופה הרומית זכה המקום לפרסום רב בשל מעיינותיו השופעים. מכאן יצאה בעת ההיא אמת מים שהוליכה את מי המעיינות לעיר הגדולה קיסריה. בתקופה הביזנטית ירדה שוני מגדולתה, ובמאה ה-12 ביצרו הצלבנים את המקום. בחפירות הארכיאולוגיות שנערכו במקום נמצא תיאטרון רומי מרשים. המבנה כפי שהוא נראה היום הוקם על-ידי העותומנים במאה ה-18. יש לציין כי בחפירות הארכאולוגיות שנערכו במקום נמצא אמפיתאטרון מרשים. בשלהי תקופת השלטון התורכי קנה את השטח סלים חורי, בן למשפחה שישבה בלבנון, ובשנת 1912 נרכשו אדמות שוני על-ידי הברון רוטשילד, אשר הועיד אותה להתיישבות יהודית.⁴ בשנות הארבעים שימש שוני כמקום אימונים לאצ"ל. ב-16 באוגוסט 1945 הקיפו כוחות גדולים של משטרה את הסביבה ו-20 חניכי קורס ה"סגנים" (מפקדי כיתות) שהתנהל במקום נעצרו (גם אני הייתי אמור להשתתף בקורס זה, אולם למזלי ביקשתי ברגע האחרון לדחות את השתתפותי למועד מאוחר יותר). שיגרת האימונים בשוני אומנם נפסקה, אולם המקום המשיך לשמש כבסיס חשוב של האצ"ל. מכאן יצאו לוחמי האצ"ל לפריצת כלא עכו (4 במאי 1947) וכן להחרמת נשק ממחנה הצבא הבריטי ליד פרדס חנה (6 באפריל 1948).

ב-3 בנובמבר 1948 הגעתי לשוני בלוויית שמונה בחורים, כדי להקים במקום חוות הכשרה לצעירים הרוצים לצאת להתיישבות חקלאית. וכך אני כותב לרוחה חברתי במכתבי מיום 4 בנובמבר 1948:

[...] אני יודע שאת אינך מסכימה להחלטתי... אנא אל תתעצבי על שיצאתי לכאן... אנו נמצאים כאן שמונה איש (יחד אתי), 5 צופים שבאו באונייה "אלטלנה" (ארבעה מהם אינם שולטים בעברית) ושני ילדי הארץ. ביום ראשון צומדת להאיץ בחורה אחת ויתכן שיחד איתה יבואו עוד שתי בנות מתל-אביב. בהאיצנו

---

⁴ www.shuni.co.il

לכאן אתמול בשעה 8 בערב, מצאנו לפנינו בניין ערבי גדול, מלאכלק מהקצה עד הקצה. בעצמנות רבה פירקנו את המטען מהמכונת והנחנו את הכול על הארץ בחצר. ניקינו ניקוי שטחי שני חדרים ולפס נכנסנו כדי לישון. על ארוחת ערב ברוב שוויתרנו.

על אף הצייפות הרבה לא יכולתי להירדם. שכבתי בצנייט פקוחות וחשבתי. חשבתי עליך ועל תוכנית המחר ושוב סיכמתי לעצמי את הסיכויים לעצמתינו. רוחה, החלטתי להקים את המפעל והי מה. על אף הקשיים, הסובייקטיביים והאובייקטיביים, על אף התנאים הקשים (והתנאים באמת קשים). בניין אין חשמל, אין מים, אין שום סידורים למטבח, הלכלוך רב, עכברים וכו' וכו'. לפי מה שהסקנו היום, אני מקווה שמעק שבוע ימים יהיה הבניין נקי ומתאים למאורים.

הבחורים עובדים רק כשצומדים על ראש, ואם אני עולה את המקום לדקות מספר, מיד הם מפסיקים את העבודה. אבל חושבני שכשיתחילו לעבוד את האדמה, כשיתחילו לבנות לול ורפת, ישתנו פני הדברים. הם יראשו שהם יוצרים ושהיצירה הלו שייכת להם. רוחה! אין לך מושג מה זה עולמי חדשים שחוו על פשרת את מוראות המלחמה האיומה באירופה, ושאלו להם משפחה בארץ. הם כל כך בודדים ועלובים. הם רוצים שיהיה להם מישהו שיידע להם "לאת תעשו ולאת אל תעשו". אדם שידאע להם, שימאע את צרותיהם ושינחם אותם. כשבאתי אליהם לראשונה וסיפרתי להם שאנו יוצאים בעוד שבוע, שאלו אותי במין ערב כלה: "ואם אתה תצא אתנו?" ...

רצה המקרה והמכונת שהביאה אותנו לכאן אתמול הייתה מתוצרת ליוולנד. נלכרתי בימים ההם, אותם ימים בהם הייתי יושב בליוולנד הירושלמי כשמאחורי יושבים לוחמים חמושים היוצאים לקרב ושרים את "עלי הריקדות". וכה שמחתי שהיום אני נוסע להקים משהו חדש, ליצור, לבנות ולא להרוס ולהרוס. המשותף בשתי הנסיעות היה רגש הספק. אותה שאף נצחית: מי יודע,

הנצחיות? אבל מה רב ההבדל במשך שנמצא על המכונית. במקום
רובים, ברנים וסטנים - מצדדים, טוריות ומקושים.
רוחה! יש כאן דבר אחד נהדר ושמ: שקט. אין כעס של מכוניות,
לא רואים הרבה אנשים כמו ברחוב אלנבי. הסביבה יפה. מצד
אחד התחלת הרי הכרמל, מה שמזכיר לי את ירושלים ואת
המצלמה עם כל הליכרונות הנצימים, ומצד שני אדמה מצוקדת
[...]

מהלך האירועים בשוני היה מאוד אינטנסיבי, לכן לא ייפלא שכבר למחרת
היום כתבתי לרוחה מכתב נוסף:

ערב שבת 5.11.1948

[...] היום אחר הצהריים ביקר אצלנו מרדכי אולמרט, והיה שם
רצון ממה שהסקנו לעשות במשך יומיים. מחר אלק אתו לביקור
אצל חברי נחלת ליבוט'נסקי בכדי לקבוע עם הצ'י המקצוע את
התאריך בו הם יעבדו אצלנו. אני מקווה שכבר מחרתיים נוכל
לשלוח בחור או שניים בכדי לעבד חלקת אדמה. ייתכן מאוד
שכבר בשבוע הבא נוכל להתחיל לבנות את הרפת...
באשר לחיים החברתיים, מתגלים יותר ויותר הניאודים שבין
הבחורים. קודם כל ישנו הבדל גדול ביני. החברה מורכבת כאן
מג' 16 ועד 23. הבדל נוסף הוא ארץ המוצא: רומניה, פולניה
וכן שני ילידי הארץ...

אתמול רצו ארבעה בחורים ללכת לקולנוע. ציכתי אותם ונתתי
להם שזור בעברית. אחר כך הצמדתי אותם בפני שתי דרכים:
האחת - של ריקנות וחוסר תוכן, שמתבטא בהליכה לקולנוע
לצתיים קרובות מאוד ובהשתוללות בשעת הפנאי, והשנייה - דרך
של לימודים, ריבול המחשבה ורצינות...

עכשיו קשה מאוד עם החורים וצריך להקריב הרבה בכדי להכניס
אותם למסלול של עבודה ויצירה. יתכן שהחומר שנמצא כאן לא
יצלח לזאת, וכל חדש של אנשים שיבואו במשך הזמן יאיים את

ההתיישבות. אבל כאן אני נתקף באוזניים אטומות מצד מחלקת
הנוצר. מצד אחד הם מצונינים מאוד שתתקיים חווה, בכדי שיהיה
להם בסיס למחנות וכן שיוכלו להראות שהנוצר באמת עולה על
הקרקע. אולם מצד שני הם לא רוצים לשלוח נוצר לכאן כל עוד
לא קיים משהו ממש. במילים אחרות, הם רוצים לתמוך בחווה
כשנח להם ולא לפי צורכי החווה. אני חושב לנסוע לתל-אביב
ולצט למרכז תנועת הנוצר, לדבר אתם עלויות ולבקש חומר
אנושי טוב עבור שני...

לאחר ההיכרות שעשה לי מרדכי אולמרט עם חלק מבני נחלת ז'בוטינסקי,
נקבע כי אפרים (פרויקט) בורנשטיין ישמש לנו כמדריך חקלאי. פרויקט היה
אדם נעים הליכות ואיכר בכל רמ"ח איבריו, בעל סבלנות רבה, מסביר בנחת
וידען בענייני חקלאות.

כשבוע לאחר שהגענו לשוני, נרגעו הרוחות והתחלנו בחיי השיגרה.

צרכה שבת 12.11.1948

צרכה טוב רוחני

[...] לפני כשעה ירד גשם. ושוב, הגשם זה אחת ההוכחות
המדוללות ביותר שאין טוב בלי רע. עכשיו אני מסתכל על הגשם
כבן כפר ולא כצירוני. ישנה חלקת אדמה שצלינו לעבדה
ועצונות השקאה עדיין אין בה. אנו נוכח להתחיל לעבוד רק
לאחר שיסדרו לנו את הצ'ינורות, או כשירד גשם. לכן לפי הדיון
הוא שצלינו להתפלל לגשם. אולם מצד שני אין לאף אחד מאתנו
מצוי גשם, וגם בכדי חורף חסרים לכמה בחורים. בכל זאת שמח
אני שירד גשם. הגשם טיהר את האוויר ועכשיו כשיוצאים החוצה,
אפשר להרגיש מה פירוש המושג "אוויר צח"... הגשם מלטה
ברוחות עצות, בייחוד ליד חדרי (בפנים החדר אין רוח כמו לו
שנושבת בחוץ). חדרי נמצא בקומה השנייה ובו שתי מיטות (אחת
בשני אורח), ארון ססאור חצוי גדלת וחציו השמיכה (כי הדלת
השנייה אבדה בדרכי), שולחן עם אכרטל מצוי (כחות יפה מלה
סקנית ליד) ומסביבו 4 כסאות קש נאים. את הבניין כולו בנו

התורכים על יסודות רומאיים. המדרגות משופפות מרוב הליכה
עליהם ואפשר הנקל להתגלגל ולשבור את הראש. מרחוק נראה
הבניין כמצודה עתיקה, אולם מקרוב הוא לא יותר מאשר חורבה
ישנה. לכלוך לא חסר ואם בני הכללוק (הכוונה לעכברים) יש
לרוב...

ל"מחנה הנוצר להכשרה חקלאית" (זה השם החדש של המקום)
הצטרפו לאחרונה שתי בנות, אחת עולה מרומניה והשנייה ילידת
הארץ. הצטרפות הבנות יכולה להיות לעזר רב, אולם אני אס
צופה שהבציות החברתיות יהיו מורכבות יותר.

אני מתעניין רבות בבציות חינוכיות ומרבה לחשוב על הנושא
הזה. כאן בשוני ישנה אפשרות לחשיבה מצמיקה, כי שקט כאן
מאוד. רוחה! איך יכולת לבוא לכאן, לזה היה כביר. פה יש לי
חדר משלי, ואף אחד לא אומר לי מה לעשות. אני אדון לעצמי.
פה אני חופשי וחסר רק אותך. בהלדמנות לו אני מלמין אותך
לבוא הנה להבראה בכל ימות החופש שלך. ובכן לכרי, בכל חופש
שתקבלי בבית-הספר את מולמנת לבוא למקום מרכז ב"מחנה
הנוצר להכשרה חקלאית". האוויר טוב, האוכל מלין, סביבה יפה
ומסקיטת עצבים, חדר עם כל הנוחיות, שירות יציף, מטבח כשר,
ירקות בשפע, דאי נהר טובים לרוב, הריט יפיט, שדות ירוקים
ובנוסף לכל זאת - שכן נחמד...

תשובתה של רוחה לא איחרה לבוא:

ליף שבת

12.11.1948

[...] בראש וראשונה ברצוני לברק אותך ואת החבריא שאתך. כל-
טוב. עלו והצלחתי! וחלקו ואמנו! אם תעבדו היטב, תראו אס רבה
ברכה בעמלכם. הכל תלוי בראש וראשונה בכם. אני מתפללת
כמו כן ובמיוחד שיהיה לך בעיקר כוח פיסי שתוכל לעבוד
ולתמיד בעבודה ששום דבר לא יציק לך ולא יעכה בעדך. ומלבד
זה שתהיה לך יד חזקה אס כדי להחזיק באנשים. שלא ירקדו לך
על הראש בגלל טוב לבך, וכן ביחס לתנועה שתדע לדרוש את

מה שמאיץ לך. מי שלא יודע להריט קצת את הקול - קצת קשה
לו - כראי.

ראה יהודה אם להו מה שבחרת לך, אם להו מה שאתה רוצה בו,
כי אל אני רוצה שתצליח. אני רוצה לצלול לך עד כמה שירי
מצאת. כי כל ההתחלות קשות, לה ברור. אני רוצה שיה
לא ירפה את ידיך - כמו ביחס ללימודים. כאשר לצכברית, אל
תפחד. לפי האקדה, הצכברית הופכים לכסף. הביאו לשם חתולה
אחת והיא תחסל לכת את כל "הציית הצכברית".

כתבת בקיצור ובשטחיות מרובה. כתוב איך יצאת, מה אתם
מתכוונים להקיים, כלומר, מה מטרת היציאה. מה סדר היום. איך
אתה מראי, איך מצב-הרוח? יהודה, עד כמה שאני רחוקה אני
רוצה להיות אתך. אנא אפשר לי לראות וכתוב [...]

הבעיות החברתיות וחוסר המשמעת לא הפסיקו להטריד אותי במשך כל
זמן שהותי בשוני. והחורף שהקדים לבוא הוסיף על בעיותינו. טלפון לא היה
לנו והדרך היחידה לתקשר עם ירושלים היה באמצעות מכתבים.

14.11.1948

[...] השעה כעת היא 5 אחצ"ה. בחול יורד לשם על לה כחצי שעה.
הבחורים הפסיקו את עבודתם וכל אחד הלך לחדרו, ואני באתי
לשוחח מצט עם רוחה. כל הלמן אני חושב עליך, כי מלך האוויר
דורש לראות (לס איילולי היה מלך אוויר כלה, הייתי חושב עליך ...).
הרוחות כאן חלקות מאוד ולה דווקא לא משמח ביותר, מפני
שתלון אחד בחדרי חסר ובדלת ישנו סדק גדול שצוד לא הספקתי
לתקנו. צוד בקוקר חליתי את השם ומיד הלכתי לקנות דיקט
בכדי לסתום את החור, אולם החנות הייתה סארה והדלת נשארה
עם החור. ובכדי שתביני את הצניין, הרי שהחור בדלת נמצא
בצדק מול התלון החסר... ובכן ויהי חורץ. בכדי חורץ כמוהן שאין
לי כאן והסודר היחיד שהבאתי אתי מנע לי לחימום ולס נכד

השם. מציף עם כמובן שצדיין לא קניתי. אני חושב לנסוע
בהקדמ לתי-אביה בכדי לקנות את כל הדברים הדרושים.
זה אתה נכנסה אחת הבנות והודיעתני שאין מיט, ויש צורך
לשלוח את אחד הבחורים לביא מיט מהנחל ...
באשר למצב הכללי במחנה, הרי באט יהיו כאן עשרים איש, ישנם
סיכויים גדולים שלא נצטרך לתמיכה של תנועת החרות. אנו
נמצאים במצב של חוסר בידיים עובדות. אני יכול להשיג בסביבת
הבחורים עבודות חוץ לרוב, בייחוד עכשיו כשמתקרבת עונת
הקטיף. אפשר יהיה להסתדר כך שצורה איש יעבדו בעבודות חוץ
וצורה יעבדו במשק שלנו. מעבודות החוץ נוכל לקבל כ-15 לירות
ליום וסכום זה יוכל לקיים בכבוד את כל המחנה...
רוחה, אני שמח שאת לומדת בסמינר למורים ולא באוניברסיטה,
כי לכשתמכרי את לימודיך יהיה לך מקצוע ולא תצטרכי להישען
על אחרים.

הגשמים פסקו קמעה ועיקר תשומת הלב שלי הייתה נתונה לבעיות
החברתיות שהתעוררו בחווה מאז שהגענו לשוני. כצפוי לא חסרו בעיות בין
בנים ובנות, והזוג חנה ונתן נהגו לריב ולהתפייס לעיתים תכופות, כמקובל
בין זוגות. והנה הגיע האירוע שחששתי ממנו כל הזמן, בבחינת "ואשר
יגורתי בא לי", וכמובן שאת כל הפרטים כתבתי בזמן אמת לרוחה יקירתתי.

שלום אסתר רוחל
אמש ביקש ממני ישראל רשות לקחת את הפרימוס לחדרו, כי הם
רוצים להתרחץ. כמובן שהרשיתי ולאחר ארוחת הצהר הלכתי
לנחלת ל'בוטניסקי כדי לסדר עבודה לבחורים. כשחזרתי ראיתי
שאר מבצבץ מחדרם של ישראל וחבריו. נכנסתי פנימה וראיתי
שליד הדלת היה מונח ארבע מתפקידו היה למנוע את פתיחתה.
על השולחן עמד הפרימוס וצליו סיר שהצלה אדיט. היה ריח חלק
של מרק צוף וכשהתקרבת, ראיתי ליד הסיר צלחת ובה בסר צוף
מבושל. כשהרימותי את מכסה הסיר, מצאתי בתוכו מספר עופות.
מואל, שהיה הטבח ומט השוחט, פרץ בצחוק והתחבא כאותו ילד

שנתפס בגנבה. לא דברתי הרבה, רק שאלתי כמה צופות הם שטו וממי הם "סחבו" אותם. הם צנו שלקחו שלוש תרנאלות, אולם סירבו לומר מהיכן. לאחר שתיקה ארוכה, התאלץ שמואל אומץ והלמין אותי לסעודה. הוא הציר ששאר החבריה לא יודעים מן העניין, וביקש ממני לא לספר להם. אניתי שאינני רוצה לאכול וצליתי לחדרי.

כעבור כחצי שעה שמעתי דפיקות בדלת. לחדר נכנסו ישראל ושמואל והסבירו שבאו להלמיןני לאכול. ביקשתי לשבת והחילוניו לשוחח עם העניין כולו. משיחה זו התברר לי כי שמואל, שהוא מומחה לעניינים כאלה (הוא עשה עלי רובט אחר כשהכרתיו), לקח בנימינה את הצופות, שטו ובישל אותם. שאלתי את ישראל כמה הוא יכול להצדיק את הדבר והוא ענה שצוץ מותר לאנו, בו הלמן שכסף אסור לאנו. שאלתי, מדוע? מדוע אסור לאנו סוס או פרה? הוא טען כי לקיחת צופות אינה נחשבת לאניבה, משום שהדבר לא נעשה למטרת מסחר אלא פשוט כדי לאכול. הסכמתי אתו שלאדם רעב, שאין לו כסף, מותר לאנו אוכל. אבל במקרה שלנו יש להם גם אוכל בשפע וגם כסף, אם כן מהי ההצדקה לאנבת התרנאלות?

שאלתי את ישראל כיצד היה הוא מטיב עם מקרה של אניבה מלוא שלו, לאחר שטרח וידיף אפרוחים שהיו לתרנאלות? תשובתו הייתה שהוא סחב את התרנאלות מסוחר, וכי מאיכר לא היה מעל לצעות זאת.

לאחר כמה למן הדיע לחדרי יצחק והלכיר לחבריו שהבשר מחכה להם למטה, אולם ישראל ענה שהוא איבד את כל התיאבון. הם הלמין אותי שוב להצטרף אליהם לסעודה ואני דחיתי את בקשתם גם הפעם. אני חושב זאת לעצמי למעשה גבורה, כי מאוד התחשק לי לאכול חתיכת צוץ וכשנלכרתי בריח של המרק, ליקקתי את השפתיים, אבל צמדתי בניסיון.

עכשיו אני מתכוון לערוק דיון נוקב בנושא זה עם כל החבורה.

הגעגועים לאשר אהבה נפשי היו חזקים, ובאחד הביקורים שלי ברמת-גן, החלטתי לנסוע לירושלים. היה זה שבת ובקצה רחוב הרצל בתל-אביב, המתנתי לטרמפ לירושלים. אלא שכל המשאיות הצבאיות נסעו לדרום הארץ, ורק כעבור זמן רב הגיעה מכונית שנסעה למחנה הצבאי שהוקם בתחנת השאיבה ליד שער הגיא. עליתי על אותה משאית בתקווה שלא יקשה עלי למצוא משם הסעה לירושלים. אלא שלא כך היו פני הדברים. חיכיתי בשער הגיא למעלה משעה, וכשלא עברה אפילו מכונית אחת, החלטתי לצעוד לעבר עיר הקודש. כשעברתי ליד הכפר הערבי אבו-גוש, נזכרתי בסיפורו של סבי (צבי משה לפידות) שבזמן מלחמת העולם הראשונה צעד לירושלים (כי כל העגלות הוחרמו בידי הצבא התורכי) וכשהגיע לאבו-גוש, שקעה השמש והוא החליט לעשות את הלילה במנזר הידוע שנמצא בכפר. לפנות ערב הגעתי לירושלים, מלא גאווה שהצלחתי לעשות את כל הדרך ללא חניית ביניים. עייף אך מרוצה פגשתי את רוחה, אשר חיכתה לי בביתה מאז שעות הבוקר והייתה המומה מסיפורי. ההתרגשות הייתה רבה, ולמחרת היום חזרתי באוטובוס לתל-אביב ומשם לבנימינה.

בנוסף לטיפול בבעיות חברתיות ומשקיות הקשורות עם החווה בשוני, שמרתי על קשר עם " בני אצ"ל " (תנועת הנוער שהוקמה על-ידי "תנועת החרות") וכן עם פעילים במרכז המפלגה. באחד ממכתבי אני מתייחס למטרות של " בני אצ"ל " ולשינוי שחל בי ביחסי לחינוך צבאי ולצבאיות:

4.12.1948

[...] השבת הייתי בתל-אביב בכינוס של מקדני האצול"ים [הסניפים של תנועת הנוער] בארץ... בין היתר אמר שלמה (מה אריאל, שמה בלמנו סגן מקדני האצ"ל בירושלים) כי אחת ממטרות התנועה היא לחנך את הנוער לקראת חיי צבא. דבר זה מאוד לא מצא חן בעיני, כי קצתי במלחמה והפכתי לאיש שומר שלום. את ודאי תאמרי: אט כק, מה ציית כל הלאה האצ"ל ומדוע לחמת וחניכת צעירים למלחמה? אבל ראי, רוחה, כיום המלחמה דואגת לחינוך הצבאי, והיא מכשירה את הנוער, במסגרת הדג"ע, לקראת חיי צבאיים. למה לנו להוסיף לזאת?

האם לא הדיע הזמן שנצלה את הצבאיות? מוטב להשאיר את החינוך הצבאי לצדן"ע, ואנו נצטוק בשטחים אחרים...

אלא שהבעיות החברתיות המשיכו להעסיק אותי והחלטתי שהגיע הזמן להנהיג יותר משמעת כדי להכניס את כל החבורה למסלול של סדר ועבודה.

7.12.1948

[...] בחולמי ביום ראשון בצרפת לשוני, נמסר לי שברוק'ה (המדריך החקלאי שלנו) ביקש שאם אליו מיד עם שובי הבנתי שקרה משהו, והלכתי אליו. ברוק'ה סיפר לי שנים מהחבורה שלנו, נתן ויהודה, השתכרו והשתוללו באושה. ומה שמכוער ביותר היה שכל זה קרה ביום ישיב בשעות הצהורה.

חזרתי לשוני ולא אמרתי מילה בקשר לצניין, משום שחנה חלצה אותו צרפת את יום הולדתה ה-16 והלמינה את כולנו להשתתף בשמחתה. שרנו ונס קצת רקדנו. יש לציון שחלה תלולה חיונית בהתנהגות החברתית של החבורה. השירה לא הייתה רק שלי כסולפיסט, אלא כללית יותר. גם דוברי היידיש שרו שירים צבריים, אף על פי שאני משוכנע שלא הבינו את כירוש המילים. מצב הרוח היה טוב, ובאם שח סיימתי את המסיבה ושלחתי את כולם למטותיהם.

לאחרת בבוקר הזמנתי את נתן ויהודה לחדרי, כדי לברר מה קרה. התברר לי כי ביום ישיב בבוקר יצאו השניים לקחת את הפרד והצאלה של מרדכי אולמרט, כדי לקנות מצרכים בצרכנייה. אלא שבנוסף לדברי המלון השונים הם קנו גם שני בקבוקי יין, שלדבריהם התכוונו לשתות לאחר ארוחת הצרב. בדרכם בחזרה לשוני, היכה נתן את הפרד במקום "צדין", וכתוצאה מכך הפרד קפץ מרוב כאבים והצטבנתן בעין. למזלו של נתן העין נשארה שלמה, ורק פנס גדול התהווה סביבה. בהדיעם לשוני, שמו השניים את היין שהביאו אתם והשתכרו ולאחר מכן החליטו שיש לקחת את נתן למרפאה לטפל בעינו. בצוקרם באושה שבו על הכביש

וקיבלו את בן-אוריון. הקבלות צפו רושט קשה על תושבי בנימינה
והט הכתימו את שמנו.

הודעתי לשניהם לארוץ את חפזיהם וללכת הביתה, כי כאן אין
מקום לשיכורים. יהודה פרץ בהכי ונתן נשאר שקט, אבל טען שאין
לי לכות לארשו. הודעתי לנתן שהוא רשאי לערער על החלטתי
במחלקת ההתיישבות של התנועה, ובזירוף מכתב שמסביר את
הסיבות לאירוש, שלחתי אותו לתל-אביב.

את יהודה השארתי (כי רחמי נכמרו עליו), אולם הודעתי לו כי
הוא נשאר על תנאי [...]

אתמול בערב הייתה ישיבה של אנשי מחנה ההכשרה שבמדינת
שוני. בפגישה זו מסרתי דו"ח של חודש נובמבר. לשם הדגמה חיה
עיתי אתם את החשבון הבא: קניות הבגדים כללו מאפייט לכל
אחד. כסף נוסף לא נשאר, אבל אילו היו צובדים ביום שישי יוט
שלם במקום חצי יוט, היו בקופה עוד 14 לירות והיה אפשר
לקנות לכל אחד גם מציף לשם. כנראה שחבון זה עשה את
הרושם שהתכוונתי ליצור והוחלט שביום שישי יצמדו יוט שלם. אני
מרגיש שלאט לאט נוצרת ההכרה שרכוש שוני שייק להם ואני
מקווה שתוצאות הכרה זו לא יאחרו לבוא [...] אני מתכוון
לצרוק אסיפות כאלה לציתים קרבות ובכל פעם לצרוק סיכום
מהצד ולדון בסיכויים לצתידי. אלה יש סיכוי שביום חמישי זה
כבר יתחילו בבניית לול תרנגולות.

באשר לשאר הענפים, התלחמן הצליח יפה, הירקות נבטו וברובם
הגדול הצליחו. בצד שלוש שבועות אנו מקווים שמתלת הכרוב
תהייה מוכנה ואז נוכל לשתול שטח גדול של כרוב. כמו-כן אנו
מתכוונים לצרוץ שני דונט תפוחי אדמה וכן לצרוץ ירקות נוספים
ובצורה זו להרחיב את המשק [...]

למחרת היום, כתבתי לרוחה מכתב נוסף, אופטימי יותר:

רוחה בביקורה בשוני

8.12.1948

[...] מצב הרוח הוא טוב ואפילו טוב מאוד. בחולץ יורד עם, ולו הפעם הראשונה בחיי שאני שמח לעם ואני רואה בו ברכה. אתמול לרצנו צנוניות, ומאחר שנה שבוע ימים עלא ירד עם, נאלצנו להשקות את כל השטח. ועכשיו לאחר רדת העם, אין צורך להשקות דבר... עם מצבי הכספי השתפר בהרבה. קיבלתי את המשכורת לחודש נובמבר העומדת על 20.00 לירות לחודש ... כפי שסיפרתי לך, הבאתי אתי מצלמה ואתמול רציתי למסור ללצמט בנימינה את הפילם לפיתוח. ובכן עברתי ליד הסנדלר ושאלתי היכן לר הצלם. הוא הסביר לי ללכת ישר, אחר לפנות שמאלה ובהית הרביעי אמצא את הצלם. הלכתי לפי ההוראות והלצמתי ... למוסק. שאלתי היכן הצלם, ולפי ההסבר שקיבלתי הלצמתי ... לנצריה. החלפתי לשאל אדם מהרחוב, ובמקרה פלמתי הלקן, אשר אמר לי: לך ככה, ואחר-כך ככה, וכשתביע עם תלך ככה ועם למטה ישנו צלם. וראי לה פלא, הלכתי לפי ההוראות על הלקן והלצמתי אל הצלם...

רוחה לא התלהבה מרעיון ההתיישבות, ובמכתבה מיום 12 בדצמבר 1948, היא כותבת:

עלום רב לי,

[...] חשבתי הרבה מאוד על - התיישבות. דברנו על כך אתמול ליד השולחן. הדוברים הציקריים היו: אבא, שלמה ואני. חשבתי הרבה, יהודה. אני, קשה לי קצת לומר זאת ואנא - אל תיפאצ. אנחנו אמר נצא, הרי נצא לתיישב במושב ולא בקיבוץ. אבל יהודה האט שמת אל לבך את כל הקושי הכרוך בדבר? בקיבוץ עובד האדם בצנף המשקי המתאים לו, הנוח לו כחות או יותר. אבל במשק פרטי, על בצל המשק לעסוק בכול הצנפים כאחד. יהודה, האט יהיה בק די כוח לכך? עם לחרוש, עם לעסוק ברפת, עם לעפל בלול, ובכל הכרוך במשק. הציקר שהעזר כנאד שיהיה לך

(אני מתכוונת לצצמין) לא יהיה מוצלח ביותר? אני רוצה שתחשוב
על כך. האם אין המשא כבר מדי? איני מתכוונת לרפות את
ידיך, חליפה. גלבי אמלה כבר ההחלטה שאת הציר אני עוזבת.
אני אפילו כבר עושה תצמוץ פה ליצירת דרעני התיישבות -
אתה, אני, חנה ודורית כבר ברשימה להתיישבות. ומראה שיהיו
עוד. השאלה המעסיקה כעת היא רק - מה תהיה צורת
ההתיישבות. קיבוץ - לא. ומצד שני כפרים ומושבית בארץ לא
התפתחו כי לא תמכו בהם. לא נתנו להם את הקרדיט הדרוש
להם. התמיכה העיקרית נתנה לקיבוצים. יהיה צורך להביא את
המוסדות שיתצנינו יותר עם בצורות משק לא קיבוציות. פרטיות
יותר...

באחד הימים, בהיותי בחדרה, פגשתי מספר חברים מרמת-גן. הם היו
במדי צה"ל ועשו דרכם לבסיסם. הפגישה הייתה נרגשת מאוד, ועוררה בי
מחשבות נוגות. כל זוועות המלחמה עלו לפתע לנגד עיני, ובשובי לשובי
העליתי אותם על הכתב.

10.12.1948

שלוש חגיגות

[...] הבוקר הייתי בחדרה, וכשצמדתי בתוך לאוטובוס כדי לחזור
לבנימינה, שמעתי לפתע קול דק הקורא בשמי. הפניתי את ראשי
והנה צומדים מולי רחל לויטה ובן-ציון הוכמן, חברים טובים
מכמת-אן. הם התעכבו מספר דקות בחדרה, בדרכם למחנה
הצבאי בו שרתו. הרבה הרגתי לאחר שהם נצמחו מתחום
ראייתי! מחשבותיי חזרו לימי המחתרת הקשים ולתקופת
המלחמה האיומה. השתניתי מאוד וכמעט שאיני מכיר את עצמי.
הפכתי לאדם שחר שלום, אדם שרוצה ליצור ולא להרוס. מאסתי
במלחמה מפני שמאסתי בהתפתחות יצר החיה שבאדם. רוחה,
תפקיד הצבאי הוא ליצור את יצר החיה שבאדם. מה שבאדם הוא
יותר אכזרי, יותר נוטה להרוס ולהרוג הרי הוא חייב טוב יותר.
רוחה! את אומנם היית חייבת וצלחת הרבה במלחמה, אולם
בקרבנות לא השתתפת (למלך). לא ראית את חברך נופל לידך

ולק אין אפשרות לעזור לו. ודאי שמצת את אנקת הפצוטים,
אבל לא שמצת את חברק מקס ממק לתקוע לו צרור הראש כי
אינו יכול לסבול יותר את הכאבים. וכשאדם רואה כל זאת בעיניו
ושומע באוזניו את המתרחש בשדה הקטל, אדם כזה באופן טבעי
הופק להיות חיה, הופק להיות אדם של: אכול ושתו כי מחר
נמות.

כיום, רווחה, אני אדם אחר לאמרי. אני מרטיש שכבר עברתי את
כל תהליך ההתאזרחות. כיום יש לי האפשרות לחשוב על כל מה
שעבר, וכשאני רק מתחיל להיזכר בזה שהיה, מיד אני נלכד בכל
הלוואות שראיתי. לק אולי לא סיפרתי הכוא, כי אל עט לא חשבתי
על הכוא. וכשאמרים לי שאת הנוצר שלנו צריכים לחנק לקראת
מלחמה, איני רוזה לשמוע זאת. רווחה, אני יודע שאיני צודק. אני
יודע שחולדת נקנית בדם ושכבא לה דבר הכרחי שהלמן זרמו.
יודע אני שכל הלמן חונכתי ברוח לו, ושאימנתי אנשים רבים את
תורת הנסק. אני יודע הכוא, ואיני שוכח אף לרעע אחד את תורת
ה"מצמד" [כינוי לאצ"ל]. ובכוא זאת מואס אני במלחמה. עכשיו
יש בי רצון חלק ליצור, לבנות וחיי האיכר הם חיי יצירה. האיכר
יוצר ובונה כל ימי חייו [...]

בהמשך המכתב נעשיתי אופטימי יותר:

[...] במכתבך האחרון כתבת לי שאת מתכוונת לבוא אלי
לחנוכה ולהביא איתך את חברתך. ברוכים הבאים! ואם את
חושבת שחברתך לא תשתעמט פה, את יכולה להביא אותה.
למען רווחה אני מוכן לכוא...

מזה הרוח שלי השתפר וברצוני לספר לק כיצד חיפשנו (פרויק'ה
ואני) סוס בחדרה. ובכן ראשית כוא במקום לבוא לחדרה בשעה
תשע, הצענו בשעה עשר, כרטיף אצל הפלאחים. הולכים אנו
ברחוב ושואלים אצל אחד, מוכר קרח, היכן אר פלנוי שמענו כי
הוא מוכן למכור סוס או פרד. עונה מוכר הקרח יש לו לוד
פרדות, שפרא דשפרא, כאלה שאין עוד דואמתן. אנו שואלים

אותו מה מחירן והיכן אפשר לראותן, והוא משיק לנסוץ כאילו
כף הצניין אינו נוצע לו בכלל. לבסוף הוא עושה טובה, מסתובב
ואמר שקודם נלך לחפש ואחר-כך באט לא נמצא, נחזור אליו.
אנו שואלים אותו היכן מקום מאוריו, אולם המרחק בינינו היה
גדול מדי ותשובה לא קיבלנו. לבסוף הצענו לכתובת שהייתה
בידינו ופט אמרו לנו שהאיש הלך לשוק. הולכים לשוק וכאן
מתחילה שיחה בינינו לבין אחד הסרסורים. ברור שהשיחה מתנהלת
על טהרת היידיש. הוא צורק לפנינו סקירה על מצב הסוסיס
במוסבה ומוכן שהסוסיס שלו הם הטובים ביותר והיפים ביותר.
סופו של הסיפור שחזרנו מחדרה לבנימינה ללא סוס וללא פרד.

והרי מכתב נוסף שנכתב ביושבי בדד על סלע בין בנימינה וזיכרון-יעקב:

את מכתביך קיבלתי והם שמורים אצל הכיסי. בכל אשר אני הולך
אני לוקח אותם איתי, ואם אני צריך לחכות, אני קורא בהם.
עכשיו החלטתי שבמקום לקרוא מוטב שאכתוב.
אני מחכה עכשיו לטרמפ ליד זיכרון-יעקב ומקווה להגיע עוד
הערב לשוני. באתי לכאן כדי לברר היכן נמצא סוס אחד שהיה
שייך בעצם ל"מצמד" [כינוי לאצ"ל] ושאלתי האיכרים התאהב בו
והחליט שמוטב שיהיה קרוב אליו מאשר יהיה באיזה מקום אחר.
רוחה! אם את רוצה לדעת מה לה יופי, באי וסבי כאן על-ידי.
הנני כאן נהדר, ממש משעשע. מצד מצד ראית את היט. השמש
קרובה לשקיעה. השמים הם כבירים; ליד האופק צבעת כתום
ורחוק יותר צבע השמים כחול בהיר. השמש נמצאת עכשיו בין
הצננים ולה מוסיף ליפי השמים. ביני ובין היט ראית את החול
הבהיר וכף מה שלה מתקרר אליו (נדמה לי שטמ את כאן)
האדמה נעשית יותר כהה. אני יושב כבר על אדמה ממש שחורה.
מצד מזרח ראית את ההרים על אחד מהם את נמצאת.
בסביבתי הקרובה ישנם עצים ושדות ירוקים. השעה היא חמש
לפנות ערב ומסביב שקט ודממה. יש לי עכשיו מצב רוח כביר ואם
לא יבוא אוטו, אשכח ואלכתוב עוד שישיק. (לה עתה עבר כאן

צרה, הסתכל בי וחייק. וודאי חשב שהסתאצתי, כי מי לה יוסב לו באמצע הדרכ וכותב בפנקס בחוסר נוחיות מקסימלי... השמע שקצה, אולט יש צדיין מספיק אור כדי להמשיך בכתיבה. והנה מצאתי חבר וותיק, את הירח, שהוא חצי מלא ואני מקווה שיאיר לי את הלידה האפל... החושק ירד, אולט שוט מכונית לא נראית באופק, אער צל-כן החלפתי לצצוד לכיוון בנימינה... לשוני הצעתי בשלום, לאחר שבחצית הדרכ אסף אותי נהג בעל לב טוב.

ביום השישי, 24 בדצמבר 1948, זכיתי לביקורה של רוחה שהגיעה מירושלים. היה זה ערב חג החנוכה (שחל ב-27 בדצמבר) ויחד טילנו הרבה ובילינו בנעימים. היה זה אחד השבועות היפים בחיי.

עם התייצבות מצבנו בחווה, השתפר מצב רוחי ויצאתי בדד לטיולים בטבע. לעיתים נהגתי לשבת על אחד הסלעים ולכתוב מכתבים.

שלום חביבה סוף סוף מצאתי מקום נוח לשבת ולכתוב לאער אהבה נפשי. מה שלומך? איך מצב הרוח? וצכשיו תארי לך היכן נמצא החצי השני שלך. הוא לא פחות ולא יותר מאער צל צוק לבנה וכף דחיפה קלה, והוא יצוף לשמיט צל-ידי כק שסופו ייפול למהות. בקיצור, צרכתי טיול צל הר הכרמל והצעתי לקצהו המערבי שנמצא ליד הכביש המקשר את חיפה עם תל-אביב. המראה הוא עצום וזה אורט לי למצב רוח כביר. מצב הכתיבה אומנט לא כל כך נוח, אבל ישבני נמצא צל משטח קטן ושטוח. אני נשען צל אבן לבנה, ברכי נואצות לו בלו וצליהם פנקס קטן שבו אני כותב לנצרה חמודה הנמצאת הרחק הרחק אי שם באופק. בדימוני אני רואה אותך צל ההר שמאל ועוד מצט ניכס.

מימיני ישנו עץ חרובים, אער באלף הרוח קיבל צורה מאוד מוזרה ויפה. חבל שאין לי כאן מצלמה בכדי לצלמו. להו עץ שאלעו התעקט אולט הצליט ישרים כאילו אלט אותם לנן מנוסה. לה דומה לכבשה שערותיה חלקות וישרות.

במקום הימצאי ישנם שלושה מיצרים (מיצר זה איא צר). אני יושב במרכלי משני צדדי מיצרים וצל-ידי צוקי סלעים גדולים. כשאני מסתכל הצידה ורואה את המדרון התלול והגדול, אני נלכד שט מתחת יש אותו דבר ושרק צעד אחד קדימה ואני אקצר את חיי בהרבה שנים. זה מזכיר לי את המסעד שנמצא צל-ידי ואדי רובין שפיד ראשון לציון. פעם הייתי שם בטיוף עם כמה חברים וצלינו עד לקצה המסעד. כשהסתכלתי למטה, ירד לי אף תוק מכנסים. זה היה ממש מחריד. תארו לי שאתר-כך חלמתי שאני צ"ץ מאוהב עצום ישר למטה, וכמובן שאני נופל על חולי רק ולא קורה לי שום דבר. מאחר שהגענו למסעד, אני נלכד בפעולת פיזול' הגשרים הגדולים שבה נפצצתי! בדרך הנסיכה עברנו את אותו נחל רובין והקלפה רבה הרגשתי אלו, כי ידעתי שאנו מתקרבים למקום יישוב. לפני שהגענו לנחל, ראינו רק חול מכול הצדדים. חשבתי אלו שא"ץ פעם לא אביע למקום יישוב ושכעבור שעות מספר לא יהיה לי עוד כוח וסוכי יהיה כסופו של עזרא שנקבר בחולות. אולם, כפי שידוע לי, הגעתי בשלום לבית-החוליים, הבראתי, נסעתי לירושלים ושם הכרתי את מספר 1 (עברי לדוט כשאני קורא בשמק!)

זה אתה נשמעה ירייה, סימן שהחבורה נמצאת בקרבת מקום. לפני שיצאתי משוני, אמר לי ישראל שאת אשמע ירייה סימן הוא שטם הט יצאו לטיול. לכן אפסיק לעמן מה את הכתיבה, כדי לחפש אותם ולומר להם שלא ימיכו לירות...

למחרת היום כתבתי מכתב נוסף הקשור למכתבי הקודם:

8.1.1949

[...] אצלי הכול בסדר. הפרטיות מתפתחות יפה, הפרה נותנת חלב והציקר - מצב הרוח מרומם. אתמול לאחר כתיבת מכתבי האחרון, פגשתי בקבוצת נוצר של נחלת ז'בוטינסקי. לפני מספר

ימים נשלח בחור מהמרכז והוא מארגן כאן את הסניף. כידוע לך אנשי נחלת ז'בוטינסקי אינם חברים ב"תנועת החרות" (רובם משתייכים למפלגה הרביזיוניסטית הראשונה של ד"ר אלטמן) ולכן סניף הנוצר שלהם אינו נקרא מצו"ל ולא "בני אצל", אלא "בני זאב" או משהו דומה. השם לא מננה ולא כלום, העיקר התוכן. המדריך שלהם סיפר לנצרים על החיים בקניה (הוא היה עצור במחנות המעצר באפריקה במשך ארבע וחצי שנים). היה מצויין לשמוע, כי לשמחתי הרבה לא "זכיתי" לעבור את הפרק האחד בארגון שנקרא מעצר או מאסר. לכן גם אני לא ידעתי הרבה על רעשותיהם והתנהגותם של העצורים, ואני מוכן לשמוע את סיפוריהם משם, כמו שהם רוצים לשמוע על מלחמתנו בארץ בתקופת היעדרם...

היום רביעי הדיעו אלינו 8 ילדים, שצריכים לזהות את הכרצין למוסד של עליית הנוצר. המספר הסופי צריך להיות 20-25, והמארגן הבולגרי, אלכס, אמר שבמשך השבוע הוא יביא את כל הילדים. אם אומנם כל הילדים יגיעו, זה יהיה דבר מוציא מאוד לחנכת לקראת התיישבות וחושבני שבעבור שנים מספר החינוך ישא פרי. אגב, גם אני אצטרך להשתתף בהוראה והיום אני צריך לעטף את תמר, שהיא מורה בבנימינה ותהיה המורה בשוני. אני מקבל את הדבר די בשמחה, כי אני מתעצב מאוד לימים בהם הדרכתו צעירים, אם זה היה אידיאולוגיה או נשק זה לא מננה, העיקר שאני צומד לפני קבוצת אנשים, מסביר והם מבינים...

רוחה, יתכן מאוד שבשבוע הבא אהיה בירושלים. וזה הדבר שאני צומד לספר לך. היו לי שיחות ארוכות בקשר לחינוך הנוצר לקראת התיישבות והעצתי למסקנה שמתנועת החרות לא יהיה עתיד באם לא יהיה לה צורך חקלאי. לשם ביצוע תוכנית זו, יש צורך בנוצר. כי רק נוצר יהיה מוכן לכהוש את הקרקע במקומות רחוקים ממקום יישוב. רק הנוצר יהיה מוכן להתיישב במקומות שוממים כמו הנגב או יישובי הספר. מצד שני יש לתת לנוצר אידיאל, מטרה אליה הוא צריך לשאוף ולהגיע. וחושבני שאין מטרה יפה ונעלה כיום מאשר התיישבות.

אלא שאת החינוך הלה לא יוכל לתת השוט אופן אדם שלא שאף
בעצמו לאתו דבר. כמו שבימי המחתרת, מקד לא היה יכול
לחנק לקראת מלחמה בזמן שהוא עצמו לא השתתף בעוולה, או
לפחות היה מוכן לצאת לקרב, כק עכשיו המדריך לא יוכל לחנק
לקראת התיישבות באט הוא עצמו אינו מתיישב או לפחות חושב
על התיישבות. ומאחר שהמדריכים שלנו כחוקים מאוד
מהתיישבות, חושבני שטוב יהיה באט אני, שנחשב לחצי מתיישב
חקלאי, אצרוק סיור בכל המצול"לים בארץ ואדבר בכל מקום עם
המדריכים ועם הנוצר הבוחר על הצורך בעצמיה על הקרקע.
סיפרתי את מחשבתי לו למדכי אולמרט, והוא התלהב מאוד
מכל העניין. הוא עכשיו יצא למסלטים ולכשיחזור ביום רביעי,
הוא ייסע לתל-אביב ויסדר את הדבר מהחינה טכנית. אני גם
אוכל לעזור את שוני לשבוע ימים, כי אלמט, המדריך של הנוצר
הבולגרי, יוכל להישאר במקומי ולנהל את העניינים. את סידור
העבודה יעשה פרויקה. וברור שבאט הדבר יתקבל, הרי שאתחיל
הירושלים הבירה, כי שם הקרקע מוכנה לזאת יותר מאשר בכל
מקום אחר...

מכתבי הרשימו ככל הנראה את רוחה. אומנם היא המשיכה להטיף לי
שאחזור ללימודים, אולם יחד עם זאת החלה לגלות עניין בעבודה חקלאית,
ובמכתבה אלי מיום 9 בינואר 1949 היא כותבת, בין השאר:

חבובי שלי,

[...] חלמתי רבות על שנינו יחד, על צורת ביתנו. אינני יודעת
למה תקף אותי השיגעון הלה והרצון שאתה תלמד. אני רוצה
שתהיה בעל השכלה גבוהה. אינני אומרת לזאת סתם. אני חושבת
כק באמת. התמחה בחקלאות. תוכל אז להדריך, להורות,
להלכה אחרים לדרכך שלק. תדע שהשתלמתי, עד כמה שאפשר
להיות מושלם בימינו, במה שרצית. תדע שהשטח מהו. האט אין
לך כל רצון?

עשיתי כבר תוכניות לחופש שלי. החלטתי שאהיה בשוני אתך
ואסתדר לחודש אצל אחד מאיכרי הנחלה. אצטרף כפועלת
ואלמד על-ידי כק את כל ענפי המשק. אני חושבת שאחד
האיכרים יסכים לכך. אחרי הכסף זה יהיה כדאי לו ואני לא
פועלת זרוצה מאחרות. על כל פנים אשתדל שלא להיות. מה
דעתך? - אני חושבת על זה ברצינות. אני רוצה להיות בעלת
משק טובה. יהודה, אני משהדלת לחנק את עצמי להיות טובה
בשילוק. אני זומדת מצט לבל, אני מכבסת, למרות שהידיים
נפצרות...

התפתחות החווה והטיולים הרבים שעשיתי על הר הכרמל, הביאו אותי
למחשבות על עתיד החווה וההתיישבות החקלאית בארץ בכלל. את
מחשבותיי אלה העליתי על הכתב במכתבי "לאשר אהבה נפשי".

10.1.1949

שלום חביבתי,

[...] ואתה קצת לבייטית ההתיישבות. אני כיום מלא מרץ
והתלהבות ויש לי חשק לעשות, לפעול ולהקים משהו. חשבתי על
הדרך, כיצד להאיץ לידי כק שתוקט שרשרת ארוכה של התיישבויות
לאורך גבולות מדינת ישראל. השאלה היא מניין יבואו
המתיישבים? בעבר רוב הנוצר החלוצי הייצ מחו"ל, אולם כיום
הצולפים מאירופה עברו את המלחמה האיומה ולדעתי יקשה
לחנכט לתיישבות. גם החורים שפעלו במחנת (האצ"ל), לח"י
או ההגנה) סיימו את תפקידם וכך אחד ירצה להתחיל ולבנות
את ביתו. לכן יש לשים את הדגש על הנוצר הארץ-ישראלי שלא
התנסה בסיוטי השואה וגם לא הספיק ללחום בשלטון הבריטי או
בפולש הערבי. אנשי האצ"ל חושבים שגם קום המדינה הם אמרו
את תפקידם. וכך גם טענו כל הזמן, שבו הרע שנקום מדינה
ערבית, הם יאמרו את תפקידם וכך אחד יתחיל לבנות את ביתו.
אולם הנוצר החדש, הצעיר, זה שלא טעם את טעם האלה מצד

אחד, ואת המחתרת לא היה, נוצר לה הוא יהיה המאשימ. ישנה
היום התלזהבות בקרה הנוצר לשרת בצבא, וצלינו להוסיף לזאת
את את ארט ההתיישבות. יש להציה בפני הנוצר את האתגר של
התיישבות הספר, שתלזה בתוכה את הצבאיות יחד עם חקלאות.
הנוצר רוזה לעשות דברים שהם קשים וכמעט בלתי אפשריים, ועל
המדריכים והמנהיגים מוטל התפקיד להתוות את הדרכ ולהצביע
על המטרה. יש לנצל את המרץ הרב ואת ההתלזהבות החדולה
לטובת העם והמדינה וכיום אין מטרה יתר נשאה וחשובה
ומסוכנת מאשר התיישבות צבאית בארץ [...]

אלא שהמציאות הקשה טפחה על פני התוכניות והחזון. המשק אומנם
התפתח יפה, אולם החומר האנושי לא עמד במבחן. גם הבוגרים וגם
הילדים לא התאימו לעבודה חקלאית ובודאי לא למבצע חלוצי של הקמת
יישובי ספר.

יום ראשון 23.1.1949

שלום רוחניו,

[...] לפני הבלתי היוט שישי בצוהריים. מובן שמיך עם הליצי
ספרו לי את הקורות בשוני בלמן הצדרי, ובסיכום ניתן לומר כי
הבחורים לא עבדו במשק כפי השבוע. אבל על זה הייתי
צובר עוד איך שהוא בשתיקה, כי בסופו של דבר לו לא הפעם
הראשונה שהם אינם רוצים לעבוד. הבעיה היא שהלילול שלהם
מתנועה בכלל ובמדרכי אולמרט בפרט, הולך וקטן. בשעת
הצדרי סיידו את החדרים וביניהם את את חדר האוכל. ולמרות
שבמשק השבוע איש לא עבד בחוץ, הם לא ניקו את חדר האוכל
ועד עכשיו השולחנות נמצאים בחוץ והלכלוך בפנים. מראה זה
הסעיר את רוחו של מדרכי והוא נתן להם אולטימטום שבאט עד
יום שני הם לא ניקו את החדר, הוא "ידע מה לעשות".

זאת וצוד, לא די בכך שהם לא שומרים על הרכוש, הם גם מחבלים בו. והאיז הדבר לידי כק שארון צמד בסכנת שריפה עבור האמבטיה. לבחורים אין כל רעש של אחריות כלפי שוט דבר. הם פועלים טובים ויודעים לעבוד, אלא שלנהל מק משל עצמם אינם רוצים, ולכן לא יוכלו להמשיך להיות כאן בשוני... כאשר למצב הילדים, גם הוא אינו מלהיר ביותר. ילדים נוספים לא הציצו ומהנכחים התנאלו מקרים מאוד לא מצודדים, כמו: אחד חולה במחלת לב, שני עם יד מותקת, שלישי עושה צדיין במיטה והרביעי בוכה ורוצה את אימא שלו. לפי כל הסימנים, הרי שצניין הילדים צומד להתחסף עוד השבוע. כי זה אבסורד להחליק 4 מדריכים עבור 10 ילדים בעייתיים.

את השבת ביליתי בירושלים ועם שובי לשוני, כתבתי לרוחה מכתב פסימי למדי. אומנם המשכנו בחיי השיגרה, אולם לי היה ברור שאם לא יחול מפנה דרסטי, אי אפשר יהיה להמשיך לקיים את החווה בשוני.

31.1.194

יום שני

הנסיצה מירושלים לתל-אביב הייתה מחורבנת וארכה מספר שעות. מיד עם הציצו לתל-אביב, נסעתי למשרדי תנועת החרות וסידרתי חשבונות עם מרדכי אולמרט. מש נסעתי לשוני. בשוני המצב הוא כרציף. הפרה דרשה ועשו לה הזרעה מלאכותית. הסוס השמין והפראיות התפתחו יפה. חוף מלה היו פה שיטפונות גדולים מאוד ואי אפשר לעת לנחלת ליבוטינסקי ברצל. ישנם בתים שהמים חדרו לתוכם. לשדה אי אפשר בכלל לעת וישנם מקומות שלא רואים את הירק הזבוב, כי המים כיסו את הכול. העם יורד בלי הפוכה ואם זה יימשך כך, זה יביא נזק ולא תוצלת. מלבד זאת, מחר הילדים צועבים את שוני, והוחלט לפזר את כל העסק מאחר והמנהיגים הבולגרים לא קיימו את הבטחתם ולא שלחו ילדים נוספים. כך בשוני יישארו רק חמישה בחורים. אגב, אתמול הייתי בבית ברמת-גן. לפתע נכנסה רבקה אחותי כרוח סערה, והודיעה שהיא נוסעת לתל-אביב. שאלתיה לאילו

מטרה, והיא צנתה שהיא משתתפת בקורס הרצאות על סוציולוגיה. הצטרפתי אליה ונסענו יחד לתל-אביב. ההרצאה הייתה מעניינת מאוד ואף-על-פי שהייתי צויף מאוד, לא נרדמתי והקשבתי עד הסוף...

בתשובה למכתבי על המצב הקשה בשוני, המשיכה רוחה במלוא המרץ להשפיע עלי לחזור ללימודים:

3.2.1949

אהובי שלי,

[...] אמרת לי פעם "איני רוצה ללמוד" — לה כמעט הרג אותי. האם באמת אינך רוצה לדעת יותר? איני מתכוונת דווקא לכימיה. אצא לך לה מה שרצית לדעת במיוחד. האם אתה מרגיש שאתה כבר יודע הכול ויותר אין דבר שמעניין אותך? האם אתה באמת ריקני עד כדי כך? ... אדע לומר כל ימי חייו, אק אתה מלכתחילה אומר "איני רוצה ללמוד". יהודה, אל תהיה מואבל. הצולט גדול ויפה ומלא וצמוק. ישנן המון בעיות, כאלה של יום-יום - האם אינן מעניינות אותך? לפעמים אני מקללת את האצ"ל על מה שעשה מכולנו. אני אומרת לך את אשר בלבי. ייתכן שהצלמתי. איני מצטערת שהצלמתי וזאת כדי ליצור תאורה נכדית. אני רוצה לחיות אתך, יהודה. אני אוהבת אותך, בשיאיו אתה המרכל... אבל אני חוששת...

בינתיים קיבלה רוחה את מכתבי האחרון ומיהרה להגיב:

[...] בעיקר שמחתי לך שהלכת לאותה הרצאה עם רבקה. ובעיקר אני שמחה שהחלטת לקרוא. זה פשוט שימושים לבקשתי שכתבתי במכתב מהצורה ריית. שרק תוציא את החלטתך לו לפועל. שרק לא תהיה מואבל. אני הרי אהיה בשמים...

היה לי ברור שבמוקדם או במאוחר יעזבו (או יגורשו) חמשת הבחורים שנשארו בשוני ואני אוותר שם לבדי. לתנועת החרות לא היה עורף של אנשים שיהיו מוכנים לצאת להתיישבות. במשך שנים התחנך הנוער של התנועה הרביזיוניסטית לפתרון מדיני, ותמך בהתנגדות צבאית לשלטון הבריטי בארץ-ישראל. אומנם הוקמו כמה נקודות התיישבות, אולם בדרך כלל לעגו בתנועה הרביזיוניסטית למדיניות של: "עוד דונם ועוד עז". ומסתבר שהמעבר מחינוך צבאי לחינוך של התיישבות חקלאית, היה חד מדי, ודרוש היה זמן רב כדי לעכל אותו.

באשר לי, הרי ששלושת החודשים בהם עשיתי בשוני עשו לי אך טוב. אני לא הבנתי תחילה את הטראומה שנגרמה לי כתוצאה ממלחמת העצמאות האכזרית. הייתי בסך הכול בן עשרים והעול של מפקד והאחריות לחיי הלוחמים הצעירים אותם הובלתי לקרב, היו קשים מאוד. כל זאת בנוסף לזוועות המלחמה שקשה לתארם. במשך למעלה מחצי שנה, מינואר ועד סוף יולי 1948, הייתי כלוא בירושלים הנצורה ולא התאפשר לי לבקר את הורי ברמת-גן אפילו פעם אחת.

לאחר פירוק האצ"ל בירושלים, בספטמבר 1948, לא יכולתי להשתלב בחיים האזרחיים ולחזור ללימודים שכה אהבתי ושנאלצתי לוותר עליהם בגלל פעילותי באצ"ל. במכתב שכתבתי לרוחה חברתי ב-20 בינואר 1949 אני מוצא:

תקופת המלחמה הרחיקה אותי מהלימודים ואני לא יכול לחזור אליהם יותר. כל שנוצ לא יצלח. אומנם חבל, חבל מאוד שאיני ממשיך, אולם עלי להשיב את עובדה זו... ללמוד כימיה באוניברסיטה היה חלום חיי, וזהו הקורבן הגדול ביותר שהקרבתיו למען המולדת. קורבן זה גדול יותר מכמות הדם ששפך מידי בעת שנפצתי באחת מהצוללות האצ"ל.

בשוני הייתי הרבה עם עצמי בחיק הטבע. שעות טיילתי בודד בהר הכרמל והתווכחתי עם עצמי. נהניתי מן השקט ויפי הטבע, רכבתי על סוס באחו ולאט לאט חזרתי אל עצמי. השלב הראשון היה שביקשתי ספרים ובמיוחד התעניינתי בכימיה של החקלאות. אני זוכר את הערתה של רוחה שאמרה לי: "אם הכימיה של החקלאות כל כך מעניינת אותך, מדוע לא תחזור

ללימודים סדירים באוניברסיטה?" היא דרבנה אותי כל הזמן לחזור ללימודים. אולם "הקש ששבר את גב הגמל" היה ניסיוני ללמוד את מלאכת החליבה. לצורך החליבה יש לסחוט בשתי ידיים את עטיני הפרה, אולם עד מהרה התברר לי כי כתוצאה מפציעתי בשנת 1946, אין אצבעות ידי הימנית מסוגלות לסחוט כראוי את העטינים. כישלון החליבה הבהיר לי, לצערי הרב, כי מבחינה פיסית איני כשיר להיות חקלאי. באמצע פברואר 1949, עם תחילת הסוף של רעיון החווה החקלאית בשוני, החלטתי לחזור ללימודים.

16.2.1949

יום רביעי

[...] מה אומר לך רוחה, אני מבסוט. מבסוט מוט שהתחלתי ללמוד ואני רואה שאני מכיר את החומר. ככל מה שאני מתחיל נדמה לי שרק אתמול הפסקתי, שרק אתמול למדתי. זה אומר הרבה מאוד שפילי, כי הייתה לי הרגשה מוזרה ששכחתי את הכול וסיקשה עלי מאוד לרכוש בחזרה את כל הידיעות הרבות. את שוני עוד לא עצמתי באופן רשמי. הודעתי אומנם לפרויקט שאני "הולך הביתה", אבל עם מרדכי אולמרט עוד לא דברתי. כולל אופן, התחלתי היום לעבוד אצל יעקב ש. לפידות. אני אעבוד רק אחר-הצהריים ולפני הצהריים אלמד בבית. והרי ידיעה שבוודאי תפתיץ אותך: ממחר אני מתחיל לתת עצורים במתמטיקה לתלמידיה שרוצה להתקבל לכיתה השישית...

תגובתה של רוחה למכתבי האחרון לא איחרה לבוא ומיד עם קבלת מכתבי, השיבה לי:

18.2.1949, יום שבת

שבת שלום חבובי,

[...] אין לך מושג כמה אני שמחה לקרוא שהחלטת ללמוד ושלך הולך לך. הרני חולרת ומאחלת לך הצלחה, וברצוני שתמשיך - ובאמת. אני מקווה שהעבודה עם אפֶּלֶק נוחה לך ושהאווירה של

תל-אביב אינה מטרידה אותך יותר. אחר הכול רמת-גן כה
קטנה וחביבה, וביתכם נמצא במקום כה נעים וסקט. טוב שאתה
יודע שתצטרך להליץ, שרק לא תיבהל או תתייאש מכך... אני
שחה מאוד שהתחלת ללמד. איך התלמידה, אנושית לפחות?
קולטת מה שהמורה היקר שלה מנסה לתקוע לה לראש? [...]

כעבור מספר ימים כתבתי מכתב נוסף ובו הודעה על עזיבתי הסופית את
שוני.

בזאת תמה עבורי תקופת מעבר יפה ומעניינת, מעבר ממלחמה קשה
ומתישה, לתקופת לימודים פורייה.

לשמחתי, המאמצים שהשקעתי בשיפוץ מבצר שוני לא ירדו לטמיון. לאחר
עוזבי, שימש המקום כמחנה הכשרה לגרעינים שהקימו מספר יישובי ספר.
ביניהם: גרעין "חד נס" שהקים את "מבוא ביתר", גרעין "יד ה-14"
שהתיישב באדמות הכפר הערבי הנטוש סינדיאני שבשומרון וגרעין "בני
צפת" שחידשו את ההתיישבות במשמר הירדן.⁵
כיום משמש מבצר שוני כחלק אינטגרלי של פארק ז'בוטינסקי.

בחודש נובמבר 1949 ניגשתי לבחינות הכניסה לאוניברסיטה העברית
בירושלים. לאחר מכן, בכ"ג בחשוון תש"י (15 בנובמבר 1949) נשאתי
לאישה את חברתי לחיים אסתר רחל ברנדויין. טקס הנישואין היה רב
משתתפים, ונערך במלון "תל-אביב" (לימים מלון "רון"), בכיכר ציון
בירושלים. האורחים שריגשו אותי יותר מכול היו חברי התזמורת של בית-
הספר לעיוורים, שנהגו להנעים את זמננו בבסיס האצ"ל "עץ-חיים" בימים
הקשים של המצור על ירושלים. קהל האורחים ליווה את נגינתם בשירה
ובריקודים.

ימים מספר לאחר היותנו איש ואישה, היינו לסטודנטים באוניברסיטה
העברית בירושלים; רוחה למדה בפקולטה למדעי הרוח ואני למדתי
בפקולטה מדעי הטבע. כך החל פרק חדש בחיינו.

⁵ מינה גראור, ההתיישבות של התנועה הלאומית בשנים 1939-1977, עמודים 77, 80, 81.